Стручни рад
УДК:316.6:343.3/.7-053.6
ДОИ:10.7251/ZND2601444V

СТАРОСНЕ ГРАНИЦЕ КРИВИЧНЕ ОДГОВОРНОСТИ МАЛОЛЕТНИКА – ПРАВЦИ МОГУЋЕ РЕФОРМЕ

Проф. др Даница Васиљевић Продановић[269]
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, Србија

Др Филип Мирић[270]
Правни факултет Универзитета у Нишу, Србија

Апстракт: *Одређивање старосне границе одговорности малолетника једно је од најважнијих питања малолетничког кривичног права. Управо од законских решења у овој области зависи читав систем малолетничких кривичних санкција. Након трагичних догађаја у Основној школи „Владислав Рибникар“ у Београду, у делу опште, стручне и научне јавности, појавила се идеја снижавања границе кривичне одговорности. У раду аутори анализирају ово веома важно питање. Циљ рада је да се, применом компаративног метода, понуде одређена решења која би de lege ferenda, допринела сузбијању малолетничког криминалитета.*

Кључне речи: *малолетници, криминалитет, границе кривичне одговорности малолетника.*

Увод

Малолетничка делинквенција је појава која је била присутна у прошлости и представља велики друштвени и правни проблем (Димовски, 2025, стр. 481). Кривичноправном положају малолетника посебна пажња са, научног становишта, посвећивана је од средине XVIII века, са појавом првих школа кривичног права (Васиљевић-Продановић, 2022, стр. 155). Одређивање старосних граница малолетства значајно је због разликовања ове категорије извршилаца кривичних дела од пунолетних учинилаца у погледу кривичне одговорности, кривичног поступка и изрицања и извршења кривичних санкција. Још се у римском праву водило рачуна о старости учиниоца кривичних дела (Мирић, 2014, стр. 9). Све су ово важне претпоставке за изградњу система малолетничког кривичног правосуђа. У наставку рада ће компаративноправном методом бити анализирана старосна граница кривичне одговорности малолетника у различитим правним системима (Мирић, Старосне границе кривичне одговорности малолетника-старе дилеме нова решења, 2021, стр. 197).

Управо од законских решења у овој области зависи читав систем малолетничких кривичних санкција. Након трагичних догађаја у Основној школи „Владислав Рибникар“ у Београду, у делу опште, стручне и научне јавности, појавила се идеја снижавања границе кривичне одговорности. У раду аутори анализирају ово веома важно питање. Циљ рада је да се, применом компаративног метода, понуде одређена решења која би de lege ferenda, допринела сузбијању малолетничког криминалитета.

Кривичноправна одговорност малолетника у Србији

Кривичноправни положај малолетних извршиоца кривичних дела у великој мери одсликава њихов специфичан положај у савременом кривичном праву и он је у позитивном

[269] vp.danica@gmail.com . ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5236-1308.

[270] filip.miric@gmail.com, filip@prafak.ni.ac.rs. ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3066-070X.

малолетничком кривичном праву Србије одређен Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (у даљем тексту: ЗМ).[271] Тај специфичан кривичноправни положај малолетних учиниоца кривичних дела је нарочито уочљив у систему кривичних санкција које се могу изрећи малолетним учиниоцима кривичних дела (шира примена диверзионих мера – васпитних налога, као и посебних обавеза), чиме је јасно изражена интенција законодавца да сузи примену заводских васпитних мера само на најнужнију меру. Судска пракса такође потврђује став да заводске мере, као најтежи облик васпитних мера, треба изрицати само у случајевима када је неопходно трајније издвајање малолетника из средине у којој живи и када примена блажих васпитних мера није дала очекиване резултате. То значи да у примени васпитних мера треба ићи степенасто – од најлакшиих (мера усмеравања и упозорења – укор и посебне обавезе до најтежих (заводске васпитне мера), с тим што казна малолетничког затвора, као једина казна која се може изрећи малолетнику за извршено кривично дело (и то само старијем малолетнику), има карактер изузетка и њена примена је увек факултативна (Мирић, 2014, стр. 38).

Специфичност кривичноправног статуса малолетника се испољава кроз четири битна сегмента: питање кривичне одговорности, надлежности органа који поступају и одлучују, поступка који они примењују и кривичних санкција које се изричу малолетним извршиоцима кривичних дела (Шкулић & Стевановић, 1999, стр. 10). Кривични поступак представља амбијентални оквир остваривања кривичноправне заштите друштвених вредности од њиховог нарушавања кривичним делима малолетника (Кнежевић, 2007, стр. 7). Иако има многе специфичности у односу на поступак према пунолетним лицима, кривични поступак је у суштини ретрибутивног карактера, без обзира на то што је његов циљ преваспитавање, што се не постиже увек санкционисањем малолетника.

Малолетничко кривично право се последњих година све више осамостаљује као засебна грана кривичног права са својим специфичним карактеристикама. Кривичноправне одредбе се не односе на лице које у време извршења кривичног дела није навршило 14 година (члан 2. ЗМ). Таква лица се називају деца и она нису активни субјекти кривичног права. Према њима је у потпуности искључена примена кривичног права, али зато подлежу примени одредаба неких других грана права (породичног права, права социјалног старања, прекршајног права и сл.).

Строго посматрано, језичким и граматичким тумачењем, појам „малолетног учиниоца кривичног дела“ није могућ јер кривичног дела нема без постојања кривице на страни његовог учиниоца (према одређењу појма кривичног дела из члана 14. КЗ), а појам кривице је неспојив (инкопатибилан) с појмом детета па чак и с појмом малолетника. Стога и сам закон употребљава прилично немушту формулацију „малолетник који је извршио противправно дело које је у закону предвиђено као кривично дело“. И даље, искључено је постојање и утврђивање кривице малолетних учинилаца кривичних дела (Мирић, 2021, стр. 201).

Упоредноправни приказ границе кривичне одговорности малолетника

У овом делу рада биће дат кратак упоредноправни приказ кривичноправне одговорности малолетника, како би се стекао увид у законска решења у другим државама.

[271] Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица („Сл.гласник РС“, бр.85/2005).

Табела бр.1. Приказ старосних граница кривичне одговорности у појединим европским земљама[272]

Држава	**Доњи узраст за кривичну одговорност малолетника**
Швајцарска	7 г. (за лишење слободе 15 г.)
Шкотска	8 г.
Кипар, Енглеска, Велс	10 г.
Грчка, Холандија, Португал, Турска	12 г.
Пољска	13 г.
Француска	13 г. (за кривичне санкције; ако суд процени и малолетнику старости 8-10 година могу се изрећи васпитне мере)
Аустрија, Немачка, Мађарска, Италија, Румунија, Шпанија, Летонија	14 г.
Чешка, Данска, Естонија, Финска, Исланд, Норвешка, Словачка, Шведска	15 г.
Русија, Литванија, Молдавија, Украјина	16 г. (али за теже деликте од 14 г.)
Белгија	18 г. (али и малолетници старији од 16 г. Ако ниједна заштитна мера није адекватна или се ради о деликтима у саобраћају)

Ако се анализирају подаци садржани у Табели 1, може се закључити да је најнижа старосна граница за кривичну одговорност малолетника предвиђена у Швајцарској (7), а највиша у Белгији (18). Највећи број земаља доњу границу кривичне одговорности малолетника фиксира на 14 година (Аустрија, Србија, Немачка, Мађарска, Италија, Румунија, Шпанија, Летонија) или на 15 година (Чешка, Данска, Естонија, Финска, Исланд, Норвешка, Словачка, Шведска).

Кривични законик Републике Србије у чл. 4 предвиђа да се кривичне санкције не могу изрећи лицу које у време када је дело учињено није навршило четрнаест година. Ова лица у кривичноправном смислу се називају децом, и у кривичноправном смислу не могу бити активни субјекти. Фиксирање доње старосне границе малолетства на 14 година указује на начелну интенцију законодавца да у односу на лица до овог узраста заснује посебан правни статус, искључујући према њима примену кривичних санкција (Кандић, 1980, стр. 74). Посебан закон који потпуније регулише ову материју је Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.[273] За одређивање кривичноправног статуса малолетника посебно су битни чланови 2. и 3. овог закона. У чл. 2 је предвиђено да лицу које у време извршења противправног дела, у закону предвиђеног као кривично дело, није навршило четрнаест година, не могу се изрећи кривичне санкције, ни применити друге мере које предвиђа овај закон. Чланом 3 су јасно одређене границе малолетства. Малолетник је лице које је у време

[272] Приказ дат према: Игњатовић, 2004, стр. 552-553.

[273] Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица ("Службени гласник Републике Србије", бр. 85/2005). Постоје мишљења да је и сам назив овог закона споран и проблематичан. Наиме, поменути закон се не односи само на малолетне извршиоце кривичних дела како би се то из његовог наслова могло закључити, већ и на жртве кривичних дела. Има предлога да би овај пропис требало назвати Закон о малолетничком правосуђу, при чему би израз правосуђе био коришћен у свом најширем значењу. Видети више: Игњатовић, 2004. Без обзира који се од наведених назива прихвати, важно је истаћи да назив одређеног законског текста никада није чисто терминолошко питање јер он треба на језгровит и јасан начин да одражава његов предмет. Стога, питање евентуалне промене назива овог закона остаје отворено и представља својеврстан изазов за српског законодавца.

извршења кривичног дела навршило четрнаест, а није навршило осамнаест година. Млађи малолетник је лице које је у време извршења кривичног дела навршило четрнаест, а није навршило шеснаест година. Старији малолетник је лице које је у време извршења кривичног дела навршило шеснаест, а није навршило осамнаест година. Млађе пунолетно лице је лице које је у време извршења кривичног дела навршило осамнаест, а у време суђења није навршило двадесет једну годину, с тим што према лицима која нису навршила 14 година се не може изрећи ниједна кривична санкција јер се сматрају децом, која су апсолутно кривично неодговорна. Млађим малолетницима се могу изрећи само васпитне мере и васпитни налози, а старијим малолетницима још и казна малолетничког затвора у случају испуњења таксативно наведених законских услова.

У погледу одређивања старосне границе кривичне одговорности малолетника развила се веома значајна дебата у научној и стручној јавности, нарочито након трагичних догађаја у Основној школи „Владислав Рибникар“ и у селима Дубони и Малом Орашју, маја 2023. године. Наиме, у јутарњим часовима 3. маја, у Основној школи „Владислав Рибникар“ у Београду, тринаестогодишњи дечак је хицима из ватреног оружја усмртио деветоро деце и једну пунолетну особу – радника обезбеђења у овој школи, и том приликом је ранио још петоро деце и једну наставницу. Детаљнију анализу овог догађаја, обрађену у форми студије случаја, описао је проф. др Небојша Мацановић у својој монографији „Убиства у школама – анализа студија случаја из угла социјалне педагогије“ (Macanović, 2024). Већ наредног дана, 4. маја, у Дубони и Малом Орашју, селима у околини Младеновца и Смедерева, двадесетогодишњи младић је ватреним оружјем усмртио девет особа, од којих је двоје било малолетно, и ранио још 12 људи. Ова два догађаја су потресла и узнемирила јавност Србије. У само два дана живот је изгубило 19 особа, већина њих су деца и млади, а 18 особа је повређено. У првом случају учинилац масовног убиства је дете, које, према позитивним прописима Републике Србије, није достигло старосну границу за сношење кривице, док је у другом случају у питању млађа пунолетна особа те постоје ограничења у погледу могућности изрицања најтеже казне. У оба случаја је коришћено ватрено оружје, што је поново наметнуло питање прилично лаке доступности ватреног оружја у Србији. Посебно узнемирујуће је то што су се у само два дана догодила два масовна убиства (Ћопић, 2023, стр. 235-236).

Након трагичних убистава, у делу опште, али и научне и стручне јавности, изнете су идеје о снижавању границе кривичне одговорности малолетника. У складу са изнетим, важно је истаћи предлог упућен радној групи за имену Кривичног законика, да се граница кривичне одговорности малолетника спусти са 14 на 12 година старости. Питање снижавања старосне границе кривичне одговорности и пооштравања казнене политике се актуелизује готово увек након догађаја који потресу јавност, посебно када су њихови виновници млади. Присетимо се, слични предлози су били изнети и пре неколико година када су три детета старости 12 и 13 година запалила бескућника у Новом Саду, или након што су два дечака од 10 и 11 година напала књижевника Рашу Попова (Ћопић, 2023, стр. 236-237). Заступници оваквих предлога верују да ће снижавање границе кривичне одговорности малолетника и репресивнији кривичноправни одговор према малолетним учиниоцима кривичних дела довести до смањења стопе криминалитета малолетника. Старосна граница кривичне одговорности малолетника од 14 година у потпуности је усклађена са релевантним међународним стандардима у овој области. Сматрамо да овакви предлози за снижавање границе кривичне одговорности малолетника представљају облик казненог популизма, који подстиче ширење моралне панике. Проширивање круга лица која би могла да буду обухваћена кривичноправном репресијом је посебно спорно са аспекта остваривања сврхе и циљева кривичних санкција према малолетницима (Мирић, 2025, стр. 51).

Ипак, све изнето не треба читаоце да наведе на закључак да према лицима млађим од 14 година, која су извршила противправна дела у закону одређена као кривична дела, не треба предузимати никакве мере. У оваквим случајевима требало би применити мере социјалне заштите, пре него кривичноправне санкције које у основи имају изражен ретрибутивни карактер.

Закључак

Питање одређивања старосне границе кривичне одговорности малолетника је од суштинског значаја за сузбијање противправних понашања малолетника. Ово правно питање значајно је и због разликовања ове категорије извршилаца кривичних дела од пунолетних учинилаца у погледу кривичне одговорности, кривичног поступка и изрицања и извршења кривичних санкција. Сматрамо да би спуштање границе кривичне одговорности малолетника у овом тренутку представљало облик пеналног популизма и не би довело до адекватне реакције на сузбијање малолетничке делинквенције.

Решавање овог проблема је од суштинског значаја за изрицање кривичних санкција према малолетницима, а самим тим и за остваривање циљева третмана и њихову ресоцијализацију. У кривичноправној литератури постоје идеје да се старосна граница кривичне одговорности са четрнаест година снизи на дванаест година. Заговорници ове идеје сматрају да би снижавање границе кривичне одговорности малолетника (односно снижавање границе за изрицање кривичних санкција према малолетницима) довело до сузбијања малолетничке делинквенције, односно малолетничког криминалитета у формалном смислу. Осим што би, према нашем мишљењу, представљало облик пеналног популизма, спуштање границе кривичне одговорности малолетника на дванаест година би био велики изазов за целокупни кривичноправни систем Републике Србије. Спуштање границе кривичне одговорности малолетника би неминовно довело до потребе додатне едукације свих друштвених и државних актера укључених у процес сузбијања малолетничке делинквенције. Снижавање старосне границе кривичне одговорности малолетника довело би до преоптерећења система постојећих заводских установа и последично до појаве „криминалне заразе“, односно негативног међусобног утицаја између лица према којима се извршавају кривичне санкције. „Криминална зараза“ је засебан криминолошки феномен који може довести до повећавања стопе општег и специјалног повратa, што има посебно негативан утицај на малолетне извршиоце кривичних дела, због недовршеног психосоцијалног развоја малолетника и свих специфичности малолетства као развојног доба. Старосна граница кривичне одговорности малолетника од четрнаест година, као што је већ речено, у потпуности је усклађена са релевантним међународним стандардима у овој области. Сматрамо да овакви предлози за снижавање границе кривичне одговорности малолетника представљају облик казненог популизма, који подстиче ширење моралне панике. Проширивање круга лица која би могла да буду обухваћена кривичноправном реакцијом је посебно спорно са аспекта остваривања сврхе и циљева кривичних санкција према малолетницима. Снижавање границе кривичне одговорности (кажњивости) малолетника, без претходне теоријске и емпиријске провере ефеката које би такав потез законодавца имао на малолетничку делинквенцију, било би у супротности са међународним правним актима које је Република Србија ратификовала. Ипак, посебна анализа ових правних докумената би у многоме превазишла карактер овог рада.

Као што је већ наведено, у неким државама света граница кривичне одговорности малолетника постављена је и испод четрнаест година (Грчка, Холандија, Португал, Турска). Приликом сваке реформе кривичног законодавства, треба имати у виду да она мора одсликавати и темељна морална начела једног друштво. Преузимање законских решења из законодавстава других држава, без прилагођавања специфичностима одређене друштвене средине, не може довести до сузбијања криминалитета.

На крају, треба истаћи да одређивање кривичноправне одговорности малолетника није само кривичноправно и криминолошко питање, већ много више од тога. Од начина на који приступамо овом проблему зависи и друштвена реакција на малолетничку делинквенцију и малолетнички криминалитет. Сузбијање малолетничке делинквенције захтева улагање додатних напора ка усвајању просоцијалних облика понашања сваког малолетника у сукобу са законом, чиме се у највећој могућој мери утиче на будућност сваког друштва. Обавеза друштва које тежи просперитету је да својим најмлађим члановима осигура оптималне услове за развијање просоцијалних капацитета и потенцијала.

Коришћена литература:

Васиљевић-Продановић, Д. (2022). *Основи пенологије.* Београд: Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.

Димовски, Д. (2025). *Криминологија.* Ниш: Медивест КТ Ниш.

Игњатовић, Ђ. (2004). Малолетничко кривично право између болећивости и ретрибутивности. *Правни живот, 9*, 529-553.

Кандић, З. (1980). *Криминалитет деце на ужем подручју Београда", докторска дисертација.* Правни факултет Универзитета у Београду.

Кнежевић, С. (2007). *Кривични поступак према малолетницима.* Ниш: Центар за публикације, Правни факултет.

Macanović, N. (2024). *Ubistva u školama – analiza studija slučaja iz ugla socijalne pedagogije.* Banja Luka: Centar modernih znanja.

Мирић, Ф. (2014). *Савремена схватања феноменологије и етиологије малолетничке делинквенције- докторска дисертација.* Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу.

Мирић, Ф. (2021). Старосне границе кривичне одговорности малолетника-старе дилеме нова решења. *Пешчаник*(21-22), 197-207.

Мирић, Ф. (2025). *Друштвена реакција на децу у сукобу са законом: Осврт на праксу Завода за* васпитање омладине у Нишу. Београд: Институт за криминолошка и социолошка истраживања.

Ћопић, С. (2023). Снижавање старосне границе малолетника. *Crimen, 14*(3), 235-247.

Шкулић, М., & Стевановић, И. (1999). *Малолетни делинквенти у Србији.* Београд: Југословенски центар за права детета.

AGE THRESHOLDS OF JUVENILE CRIMINAL RESPONSIBILITY – POSSIBLE DIRECTIONS OF REFORM

Danica Vasiljević Prodanović, PhD,
Faculty of special education and rehabilitation, University of Belgrade, Serbia

Filip Mirić, LL.D.
Faculty of Law, University of Niš, Serbia

Abstract: *The determination of the age threshold of juvenile criminal responsibility is one of the most important issues in juvenile criminal law, as the entire system of juvenile criminal sanctions depends on the legislative solutions adopted in this field. Following the tragic events at the "Vladislav Ribnikar" Primary School in Belgrade, parts of the general, professional, and academic public have put forward the idea of lowering the minimum age of criminal responsibility. In this paper, the authors analyse this highly significant issue. The aim of the paper is to propose, through the application of the comparative method, certain solutions which, de lege ferenda, could contribute to the suppression of juvenile delinquency.*

Keywords: *juveniles, crime, age thresholds of juvenile criminal responsibility.*